

Asszonyhibák.

Írta: Dr. DIENES VALERIA

Ne állítsuk egyelőre, hogy a női elmében akadhatnánk oly tulajdonságokra, melyeknek öntudatos művelésétől és szabad fejlődésétől mai, sokféleképpen csonkakultúránknak harmonikus kiegészítését várhatnók. Nézzük a nőt egyszerűen a mai társadalom szemével és hallgassuk meg, mit mond róla az úgynevezett közvélemény.

De ne felejtjük el, hogy a mai társadalom szeme férfiszem s a mai közvélemény férfivélemény. Hiába néznek azzal a szemmel és hiába vélik azokat a véleményeket nők is. Mert a férfi rászoktatta a nőt, hogy férfiszemmel nézze és férfiszempontból értékelje önmagát. Vagy nem restelli s nem igyekszik-e csúnyságát a férfi előtt enyhíteni a csúnya nő és nem türi-e a szép nő is a férfi kérkedő esztétikátlankodásait? Nem rejtőzik-e a gyermekét váró asszony idegen tekintetek előtt, nem fűzi-e le sokszor esztelenül a gyermek fejlődése miatt szélesülő termetét s nem tartja-e némileg szégyelnivalónak azokat a hónapokat, melyekben asszonyiságának tetőpontjára hág és megcselekszi a legnagyobbat, amit emberi lény cselekedni képes, másik embert teremt, — de amelyben a férfinak használhatatlan és nem kívánatos? És nem használnak-e sokan védekező vagy segítő fegyverül apró fogásokat, melyeknek hasznát férfiertékelés adta meg s nem írják-e alá minden ily cselekedettel elnyomatásuk régi dekrétumát?

Hogy csak egy szelíd példával éljek, azokra a fiatal diáklányokra gondolok, akiknek magaviseletét sokszor hasonlítgattam össze fiú-társaikkal a párisi könyvtárakban. A fiú komoly képpel átadja könyvkérő-lapját a szolgának, a lány minden ok és alkalom nélkül mosolyog, mikor átnyújtja. Miért mosolyog? Már előre védekezik a lehetséges akadályokkal, a lehetséges ellenvetésekkel szemben, öntudatlanul fél a támadástól és öntudatlanul is engesztelő mosolygást küld előre, mint a budapesti házaló, aki jobb üzlet reményében minden úriasszonyt méltóságának és minden szobalányt nagyságának szólít. Azok a hanyagul öltözött sápadt lányok sokszor eltereltek a munkámtól ezzel az előlegezett kis mosolygással, melyből sok szomorú dolog között azt is ki kellett olvasnom, hogy még a munkára készülő leányok arcizmaiban is olyan értékítéletek játszanak, melyek a nőnek nem női szemmel, hanem férfiszemmel való nézésén alapulnak.

Ha ez elszigetelt jelenség volna, nem kellene említeni sem. De nem az, hanem csak egyik pici csomója annak az óriási hálónak ami a nőt a férfi hasznos játékává teszi, csak egyik jelentéktelen adata annak az eltorzított tükröképnek, melyet a nő saját másának ismer el, mert a férfitől úgy tanulta, hogy ez az ő mása. Nem vagyunk mi sem jobbak, sem rosszabbak ennél s tükröképnél, — csak egyszerűen nem hasonlítunk hozzá. De a különbözést addig meg nem láthatjuk, míg a képmást tekintjük az eredetinek s nem is tudjuk, hogy van egy igazi, eredeti.

Pedig van, s ezt kell meglátnunk a saját szemünkkel. Ha jól akarjuk tudni, hogy mit akarunk, előbb meg kell néznünk, mik vagyunk, mit akarhatunk. Ez azonban nem passzív önvizsgálatot jelent. Amik vagyunk, azok munkában vagyunk, tehát dolgoznunk kell, kinek-kinek ott, ahol erőit legjobban kifejthetni véli. Ezt a munkát pedig tudatosan kell végeznünk, ítélni

benne magunkról, bátornak lenni arra, hogy megítéljük, sőt elítéljük magunkat, ha munkánk nem volt a helyén. Ebben az ítélemben kell sokáig behunyva tartott szemünket felnyitnunk a magunk látására.

Nem sok dicséreteset fogunk vele látni. Mert férfiértékelések szerint haladtunkban nagyon elfelejtettük saját magunkat. Sőt talán első pillanatban nem is fogunk látni semmit. Mert szoknunk kell a világosság-hoz és a nézés munkájához. A férfitársadalom idomító cirkuszából kikerült asszonynak idő kell, hogy visszanyerje természetes mozdulatait, visszalássa önmagában a teremtés egyenrangú felét, kit nehezebb és kimerítőbb munkája tett a másik fél alárendeltjévé s kinek csak addig kell ebben az alárendeltségben maradnia, míg a két nem viszonyát méltányosság helyett a nyers erő joga, ököl jog szabályozza.

Azért oly nehéz egyszerre megtalálnunk magunkat, mert örökölt mozgás-készülékeink, belénk nevelt szokásaink, elménkbe szűrődő értékeléseink nagy része mesterséges idomításokkal, tervszerű dresszurával és hamis tükröképekkel fordít el bennünket magunktól. És talán kezdetben többre megyünk, ha ezeknek a torzított képeknek vizsgálatából próbáljuk kiolvasni azt, amit egyenesen meg nem láthatunk.

Ezek a tükrök két csoportra oszthatók. Vannak rutitók és szépítők. Amazok karrikatúrákat, ezek eszményképeket mutatnak. Az asszonynak mindig az volt a sorsa, hogy vagy értékén alul, vagy értékén felül becsüljék. A gyakorlatban rendesen szolgálóleány, elméletben pedig ideál volt. Vádakból és magasztalásokból állanak a reá vonatkozó ítéletek, nincsen közöttük tárgyilagos értékelés. Azoknak a nőknek, akik rájöttek, hogy nekik a szolgálóság és imádatát váltakozó szerepe helyett élettársi rangra van szükségük, talán érdekes lesz gondolkodva meghallgatni és aztán megérteni egynéhány régi vádat és régi magasztalást, melyekben a nőnek egyoldalú képe tükröződik és megkeresni azoknak közös csomópontját, melyben talán majd igazi női tulajdonságot fedezünk fel.

Idézzük hát a »közvéleményt.«

A nők területesek, gondolkodásukkal, ismereteikkel a részletekhez tapadnak, nem látják a nagy vonalakat, a nagy összefüggéseket. Elméjük fegyelmezetlen, logikájuk gyenge, következtelenek, ellentmondanak önmagunknak. Ítéleteik ingatagok, könnyen esnek igenlésből tagadásba és viszont. Érzelmi lények, vak ösztönök! Irányítják őket, szimpátiák uralkodnak fájtuk, akaratuk oktanak makacskodás, törekvésük, látszólagos kitarításuk pusztá szeszély.

A közvélemény ezeket a vádatokat nem egyszerre szokta elmondani, külön-külön mondja őket. Innen van az erejük. A többitől elválasztva, e vádak mindenike súlyos. Azonban csakis azért súlyos, mert külön van s nem a női egyén, hanem a férfi által önmagáról mintázott ideál egészével van szembeállítva. Vegyük e ezt a hibaforrást és öntsük össze ezeket a vádatokat, tegyük a női egyéniség lombikjába. Ott össze fognál olnadni egyetlen egységes tulajdonsággá, melynek hiba ként fogalmazott elemei azontúl úgy fognak feltűnni mint helyükről eltévedten kalandozó erők, amiket csal eredeti egységükben kellene dolgoztatni, hogy hasznos sakká, sőt értékesekké váljanak.

Kezdjük meg tehát ezt a kémiai műveletet a fel sorolt vádakon.

A nők gondolkodása, ismeretei a részletekhez ta-

padnak. Nem látják a nagy vonalakat, az általános összefüggéseket, aprólékosak és felületesek.

Íme az első nagy hiba. De vajjon hiba-e mindig? Vajjon nem kell-e a tudósnak a valóság teljesebb meglátása érdekében, a művésznak, a műregek nagyobb valóságterhessége kedvéért, gyakran szándékosan a részlethez tapadnia, abban elmerülnie, benne az utryis csak külsőleg sematizáló »nagy vonalakat« a rendszereket az üres általánosságokat elfelednie? Ami az általános, emberfaragta törvények elfeledése miatt »felületesek« látszik, annak lehet és sokszor van egy egészen más természetű mélysége, ami nem a dolgok vázlatába foglalásából, hanem azok belső valóságába, épen a részleteibe való elmélyedésből áll. Ez az elmélyedés kell az új szemmel látó festőnek, ez kell a valóság mind bensőbb elemeit kutató kísérleti tudósnak, aki új kérdésekkel próbál a természethez fordulni már akkor, mikor még a nagy vonalaktól álló elméleti adatok bizonytalanok és szegények és a kutatás helyes útját épen ellenükre kell megválasztani.

Tegyük fel tehát elfeledve Sophie Germaint, Kovalevskát és még sok szintetikus elméjű asszonyt, hogy a nők általában nem képesek tudományos elméleteket alkotni, filozófiai rendszereket, vagy szintéziseket teremteni. Azonban épen e hibájuknál fogva vagy azzai összefüggésben lehetnek rendkívül találékony szellemes kísérletezők, lehetnek a tudományok ténygyűjtői, tehetnek szuggesztív megfigyeléseket és így forrását szolgáltatathatják az elméleti rendszerezésnek. A konkrétumok iránt való fogékonyság a tudományos kutatásnak ép oly fontos eleme, mint az absztrakt rendszerezés s a tényekhez tapadás — ha tényleg *jellemzi* a női elmét, csak annyit jelent, hogy a nő szellemi munkája a tudomány valóság-értékét, adottságokon alapuló fajsúlyát képes növelni. A közvetlen látásokban, lélektani kutatásokban fognak kitűnni, Mary Whiton Calkins, Marguerite Washburn, az orosz padológusnők egész serege, a lengyel származású I. Jotejkó stb. stb. már most igazolják ezt a várakozásunkat.

Ugyanebből a valóság-érzékből, mely a tudományban közvetlen ténykeresésre, filozófiában önmegfigyelésre terel, fakadnak a művészi hajlandóságok is, melyek a nőben oly erősek, hogy még a hosszas szellemi elfojtottság sem volt képes őket megnyilatkozásaikban akadályozni. Csak nehezítő gátakat vetett eléjük iskolázatlanság, tudatlanság képében, melyek elhárításában veszett el sokszor erejük javarésze s melyeknek felállítói voltak az elsők a küzdelemmel elért eredmények kicsinylésében.

De vádoljuk tovább az asszonyt. Elméje fegyelmetlen, nem követi a logika törvényeit, állításokból tagadásokba siklik, nincsenek megállapodott nézetei.

Igaz. Sőt általánosabban igaz, mint a vádbeszéd mondja. Minden gondozatlan kultúrátlan elmére nézve igaz. Aki ügyvédi irodákban vagy más alkalommal elég gyakran hallott képzetlen embereket beszélni, aki tanúkat kérdezett ki, hallgatott vagy tanúvallomásokot elég bőven olvasott, az ismeri a gyakorlatlan gondolkodásnak szokott kihágásait, tipikus logikai hibáit, igen-

lésekből tagadásokba siklásait. Ez a nőkre általánosított vád egy jó része tehát a kultúrátlanságra hárítandó. Középosztálybeli asszonyaink legnagyobb része eddig oly képzettséggel élte végig az életét, amivel férjeiknek hivatszolgái vagy alsóbbrendű alkalmazottai bírtak. S a szellemi képzés hibájából folyó tökéletlenségekkel ugyanazok a férfiak vádolták meg őket, akik célszerűnek tartották őket törvényekkel elzárni a szellemi képzés lehetőségeitől.

Azt fogják mondani, hogy a műveletlen férfiakban is több a logika, mint az asszonyokban s a művelt sőt a tanult asszony is gyakrabban vét az okoskodás szabályai ellen, mint a férfi. Fogadjuk el ezt is, mint-hogy elhatároztuk, hogy minden vádat elfogadunk, csak értelmezésére fogunk szorítkozni.

Elszigeteltségéből kell ezt is megszabadítanunk s nem fog vádunk hangzani többé. Hozzuk összefüggésbe a valóság közvetlen, részletes és rendszerezésektől független szemléletével, amit az első vádból elemeztünk ki. A közvetlen valóság folyton alakuló, fejlődő, megújuló valami, melyre nem illenek rá a logika mozdulatlan kategóriái. Minden igazi valóságadat kinő a logikai tekeszből, amit számára készítettünk. Minél közvetlenebbül igaz valami, annál nehezebb beleszorítani a páronkint ellentétenkint sorakozó logikai dobozokba. A valóság mindig meghazudtolja az ellentétek elvét: sem egyik, sem másik ellentétes fogalomba nem illik bele. Ez természetes, mert a fogalmak bizonyos valóság-elemek hangsúlyozásából, azok mesterséges megtisztításából keletkeztek, mindég túlzásokat, torzításokat jelentenek, megalkuvásokat a könnyebb érthetőség kedvéért. A formai áttekinthetőség tehát rendesen elterel a tartalomtól. S minél jobban megyünk vissza a tartalom felé, annál jobban érezzük a formák visszaéléseit. Mondjunk példát. Akár eszmélettani, akár idegtani szempontból próbálunk az emberi cselekedetek közvetlen megismeréséig férközni, egyformán meglátjuk, hogy sem az abszolút determinizmus sem az abszolút indeterminizmus kategóriája nem illik rájuk. Sem nem vagyunk szabadok a szeszélyességig, sem nem vagyunk meghatározottak a gépszerűségig. Nem kormányozhat a vak szeszély, mert tetteink egyéni multunk termékei; de mégsem vagyunk gépezetek, mert cselekvő műszerünk naponta megújul s minden pillanatban új föltételek, új adathalmaz határoz meg bennünket, új és még sohasem volt, előreláthatatlan módon.

A legnagyobb kérdésektől a legapróbbakig a tudományt érdeklő valóságoktól egészen a mindennapi személyes élet kis esemény pergéséig mindenütt ott van a valóságnak ez az ellentétek közé rejtőző közvetlensége, mely sokszor arra kényszerít, hogy feladjuk a logikát, igent is, nemet is mondjunk ugyanarra, vagy igent se, nemet se akarjunk mondani ugyanarra. Ezt ingadozásnak hívják, de az ingadozás lehet pusztán formai, a rendelkezésre álló fogalmi kategóriák elégtelenségéből származó, s a valóság bensőbb megélése folytán belőlünk kikényszerített úgynevezett következtelenség. Nem lehetséges-e, hogy a képzett és gondolkodó asszonyok szellemi megnyilatkozásaiban gyakran tűnhetik fel pusztá logikátlanságnak olyasmi, ami egy-

szerűen küzdelem a közvetlen megérzések kifejezésének nehézségeivel s e férfiszemmel negatívnak látszó tulajdonság alatt nem lehet-e a nőben valami pozitív erősség, nagyobb összetartozás a közvetlen adottságokkal, melyeknek formulázásbeli nehézségei miatt üt ki az elmondás a formai szabályok ellenére? És a műveletlen asszony és férfi megfelelő különbözőése nem volna-e visszavihető egy mindon áron formulázó és rendszerező s eg^{\wedge} csak azért is a maga közvetlenségéből merítő lélek meddő összeütközéseire, mJy Jui2k forrását sem egyik sem másik nem ismeri, csak azt látják, hogy nem értik meg egymást?

Erkezzünk most a vádolások tetőpontjára, a legnagyobb asszonyi bűnhöz, mely a férfiúi felsőbbség alapkövének látszik. Ez a nagy, mindentűtő kártya az, hogy a nőket a logika helyett érzelmek kormányozzák, hogy a kiváltképen értelmi lény, a férfi mellett ők inkább ösztönlények. Öntudatlanságok vezetnek őket, egyéni szimpátiák teszik elfogultakká. Mindent aláírunk. A dolog ugyanis mind mulatságosabban egészül ki. Ezek az »érzelmek«, ezek az »ösztönök«, ezek a »szimpátiák« az előbbieket, a közvetlen látásokra való hajlandóságot, a logikai sematizálások iránti érzéketlenséget meglepően folytatják és teszik lassankint hasonlóvá az elme intuitió érzékenységéhez. A nő a természet megtartani valóinak letéteményesei, az élet közvetlen hordozói és továbbadói, öntudatlan életforrások, talán elméjükben is hordanak valamit abból az életközösségből, amiről szervezetük fizikai feladatai biztosítják őket. Hátha a lenézett és becsmért ösztön-tőke, mely gyakran irányítja őket, intuitív sejtésekké nemesülten várt bennük arra, hogy magához méltó ápoláshoz jusson, hátha az a sok asszonyi eltereltség, elégtelenség, tökéletlenség amit az »ösztönszerűség« fejezetében vádolnak meg a férfiak, azt jelenti, hogy munkára váró képességek sírnak az asszonyi lélekben. És talán éppen olyan képességek ezek, amelyeknek minden halvány fellobbanását ápoló gonddal kellene az emberi kultúrának fogadnia, mert éppen ezek vihetnek bennünket közelebb igazi benső embervoltunk megismeréséhez.

A nő nagy érzékenysége, simulékonysága, vonzódo elhajlása szimpátiák felé, megértő átömlése rokonságot érző lelkekbe, ez a sokszor ingatagsággá, állhatatlansággá torzult emberszeretet nem maradhat visszhang nélkül a nő szellemi életében sem. És ha van igazi különbség asszonyi és férfi elme között, annak első vonása nem lehet más, mint az asszony intuitív természet és emberértése.

Nem úgy, hogy most már a nő számára lefoglaljuk a szimpátiát, a férfinak pedig az intelligenciát. Ha találomra kiveszünk a sokaságból egy férfit és egy nőt, éppen nem bizonyos a férfi lesz az intelligensebb, a nő az intuitívebb. Az emberi egyéniség erősebb a nemi különbségeknél. Csak az átlagokban van az intuitív mérlegnek némi megbillenése az asszony javára, mintha ő többet ivott volna a szimpátia poharából.

De ennek megállapításától is messze vagyunk még. Csak a szokásos férfivádakat hallgattuk meg eddig. Csak összeönteni próbáltuk őket, tudnak-e olvadni

igazi női tulajdonsággá. Némi salakot kaptunk a felszínen, de az asszonyról vett ellenséges fölvételek megismerték egymást. Kiegészítették egymást lehetséges egészszé. Ráismer-e bennük magára a nő ?

Messze kérdés. A vádak után a férfialkotta nő-ideálokat is ki kell még kérdeznünk, mielőtt felelhetnénk rá. Eddig csak annyit láttunk, hogy a férfi elégtelenség gyanánt fogalmazta a nő tulajdonságait, pedig azoknak önmagukból nézve pozitív tartalma van. És nincs természeti erőforrás, amit saját helyére téve ne lehetne hasznosítani. A női tulajdonságok elferdüléseiből eltévedéseiből nem szabad haszontalanságukat következtetni. Mit szólnánk ahhoz a fizikushoz, aki nem akarná az elektromosságot használni, mert az villámcsapás képében néha károkat okoz, vagy rövid zárlatokkal épületeket borít lángba? Mégis ilyenformán sőt esztelenebbül cselekszik a férfitársadalom, mikor egy olyan gazdag erőforrást, mint a női nemtől várható szellemi munka, szándékosan kiszorít a cselekvés teréről, mert eltévedt, félbenmaradt, helyüket nem lelő asszonyi elmék botlásokat követnek el.

De ép oly esztelennek tartottuk volna azt a felalálót, aki az elektromos energiát először eláruló borostyánkővet üvegdobozba zárna és védve tisztelné, ahelyett, hogy az általa elárult erőt munkába állítaná. Mégis így tesz az a férfi, aki az asszonyi nemet óvni, védni való, munkára nem termelt anyagnak állítja és a »házi tűzhely« üvegszekrényébe akarja zárni. Itt az ideje, hogty az asszonyok ne akarjanak se imádott borostyánkövek, se aggodalmasan mellőzött áramtelepek lenni, hanem mint minden természeti erő és még inkább mint minden élő energia igazi és korlátlan munkateret követeljenek maguknak. Majd kidőlnek a versenyben és majd visszavonulnak, ha nem bírják. Vagy nem elég erős a férfiakban az asszonyok tökéletlenségeibe vetett hit ahhoz, hogy korlátlan versenyre merjék hívni őket a szellemi, a társadalmi s a politikai élet minden terén ?